

ВІЙНА У ЦИФРОВОМУ ВИМІРІ ТА ПРАВА ЛЮДИНИ

**Аналітичний звіт
за серпень 2023 р.**

ГО «Платформа прав людини»
КИЇВ, 2023

З початку широкомасштабного вторгнення, яке відбулось 24 лютого 2022 року, ГО «Платформа прав людини» (далі - ППЛ) збирає та аналізує інформацію про потенційні порушення цифрових прав людини, бо запекла боротьба розпочалась в цей день не тільки в українських містах та селах, а й в кіберпросторі.

За весь час повномасштабної війни ППЛ представила чотирнадцять звітів, які охопили період з 24 лютого 2022 року по 31 липня 2023 року та представлені на сайті ГО «Платформа прав людини».¹

В серпні 2023 року ППЛ продовжує збирати і аналізувати через призму прав людини факти про події у кіберпросторі під час війни, бо ворог продовжує вести боротьбу застосовуючи кібератаки, фішингові атаки, поширення дезінформації, використовуючи різні шахрайські схеми для введення українців в оману. Окрім ворожих атак, ППЛ продовжує досліджувати судову практику щодо притягнення до відповідальності за поширення забороненої інформації та виявляти потенційні порушення цифрових прав. Також, ми продовжуємо фокусувати увагу на діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в контексті прийняття нормативно-правових актів, які стосуються цифрових прав та сфері доступу до публічної інформації.

Прагнучи виявити та проаналізувати інформацію, яка стосується дотримання прав людини в інтернеті під час війни, ППЛ продовжує збір, узагальнення і аналіз даних про події, що мають вплив на цифрові права людини та привернення до них уваги з боку державних органів та громадськості, напрацювання можливих рішень для вирішення проблем, що з'явилися у цифровому вимірі.

¹ <https://www.ppl.org.ua/monitoring/monitoring-cifrovix-prav>

ЗМІСТ

КЛЮЧОВІ ПІДСУМКИ	3
КІБЕР (ХАКЕРСЬКІ) АТАКИ	5
ФІШИНГ АТАКИ	6
ПОШИРЕННЯ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ	7
ШАХРАЙСТВО В МЕРЕЖІ	12
БЛОКУВАННЯ ВЕБ-РЕСУРСІВ	14
СВОБОДА ВИРАЖЕННЯ ПОГЛЯДІВ	18
ДОСТУП ДО ІНФОРМАЦІЇ	28

КЛЮЧОВІ ПІДСУМКИ

Під час моніторингу подій, що відбувались у сфері цифрових прав в серпні 2023 року, було виявлено наступні проблеми:

1. **27 609 238 кібератак**, які було здійснено на державний сектор та про які повідомила Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України (далі - Держспецзв'язку) у відповідь на запит ГО «Платформа прав людини» (далі - ППЛ).
2. За інформацією, наданою Державною службою спеціального зв'язку та захисту інформації, в серпні 2023 року було зафіксовано **4 510 фішинг атак** на державний сектор.
3. Ворог активно розповсюджував в різних джерелах дезінформацію. Під час даного дослідження ці повідомлення було узагальнено за темами та кількістю. **Загалом, було виявлено 177 дезінформаційних повідомлень на наступні 14 тем:**
 - український контрнаступ;
 - Україна - “недодержава”, якою керує Захід, а росія воює не з Україною, а з Заходом;
 - дискредитація Президента України Володимира Зеленського та української влади;
 - дискредитації ЗСУ;
 - посилення мобілізації в Україні;
 - постачання зброї Україні іноземними партнерами;
 - Україна - країна, в якій процвітає нацизм;
 - українські біженці;
 - захоплення Польщею українських територій;
 - біолабораторії на території України;
 - в Україні воюють іноземні найманці;
 - атаки безпілотників на Москву;
 - спалахи холери в Україні;
 - Україна — світовий лідер “чорної трансплантології”.
4. У звітному періоді хакери використовували різні шахрайські схеми для викрадення інформації або коштів. Зокрема, у серпні було зафіксовано **9 повідомлень та 17 судових рішень щодо притягнення до відповідальності за шахрайство в мережі**. Щоб ошукати українців, злочинці продовжували використовувати схеми щодо надання допомоги від різних благодійних організацій, продаж неіснуючих товарів, збір допомоги на допомогу ЗСУ та лікування.
5. Здійснювались та продовжували діяти позасудові блокування веб-ресурсів або інформації на веб-ресурсах, зокрема:
 - Станом на 31 серпня 2023 року згідно розпоряджень НЦУ було заблоковано **11 754 доменів (з них 37 доменів було заблоковано у серпні 2023 року) та 643 автономних систем**, які містять більше ніж 120 млн. IP адрес, зареєстрованих на території росії.

- 2 березня 2023 року в Україні запрацював механізм блокування фішингових сайтів на рівні інтернет-провайдерів. Щодо кількості та переліку веб-ресурсів, які були заблоковані згідно даного розпорядження, було направлено запит до Центру кіберзахисту Національного банку України, у відповідь на який було повідомлено, що відповідно командою реагування на кіберінциденти у банківській системі України Національного банку України CSIRT-NBU станом на 31 липня 2023 року до переліку фішингових веб-ресурсів було внесено **23 096 фішингових доменів, з яких 4 684 домени було внесено в серпні 2023 року.**
 - за період з березня 2023 року по серпень 2023 року Нацрадою було **затверджено два рішення щодо блокувань веб-ресурсів на підставі Закону України “Про медіа”.**
6. Під час моніторингу судової практики було виявлено **64 вироки в кримінальних справах**, які безпосередньо стосуються питань свободи вираження поглядів. У **27 з них** є факти, що свідчать про можливе порушення цифрових прав:
- **В 6** ухвалених вироків не визначено інформацію, поширення якої стало підставою для притягнення особи до кримінальної відповідальності, що не дає можливості оцінити зміст поширеної інформації та пропорційність застосування до особи заходів або санкцій;
 - **15 вироків**, в яких не міститься інших способів аналізу поширеної інформації судом, крім посилань на висновки експертів-лінгвістів. В таких рішеннях вбачається ризик того, що судова практика є, насправді, повним відтворенням позиції і практикою відповідних судових експертів;
 - **6 вироків**, в яких поєднується, як відсутність інформації, поширення якої стало підставою для притягнення до кримінальної відповідальності так і відсутність власної оцінки судом її змісту з виключно посиланнями на висновки експертів-лінгвістів.
- Було виявлено проблему у кваліфікації однотипних дій та відповідно, застосування різних видів покарання до осіб, які здійснювали поширення інформації в одних і тих самих соцмережах, в той самий спосіб та схожого змісту.
7. Було проаналізовано 260 запитів на отримання публічної інформації, які були направлено за допомогою веб-ресурсу “Доступ до правди”.² **Серед 43 відмов у наданні публічної інформації у 12 є ознаки неправомірності.**

Детальніше із зібраною та систематизованою під час моніторингу інформацією можна ознайомитись нижче.

² <https://dostup.pravda.com.ua>

КІБЕР (ХАКЕРСЬКІ) АТАКИ

За інформацією, яку Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації надала ППЛ у відповідь на запит, кількість кібератак, що були здійснені російськими кіберзловмисниками у серпні 2023 року становить - **27 609 238**. Всі кібератаки, про які повідомила Держспецзв'язку було здійснено на державний сектор, оскільки служба фіксує та здійснює протидію кібератакам через систему захищеного доступу державних органів до мережі інтернет.

Під час своїх атак ворог використовував наступні способи втручання у мережі (перелік категорій кіберінцидентів відповідно до методів здійснення розроблений Урядовою командою реагування на комп'ютерні надзвичайні події України, яка функціонує в складі Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України - CERT-UA):³

- 1) **Сканування** (збір інформації про системи або мережі) - **25 768 026 атак**;
- 2) **Шкідливе підключення** (спроби з'єднання від/до IP/URL - адреси, пов'язаної з відомим ШПЗ, наприклад С2С або ресурсом розповсюдження компонентів, пов'язаних із активністю певної бот-мережі) - **1 662 938 спроб**;
- 3) **Спроби експлуатації вразливості** (спроби вторгнення з використанням вразливості у системі, компонентів чи мережі) - **170 811 випадків**;
- 4) **Спроби авторизації або входу в систему** (спроба входу до служб або механізмів доступу, невдала спроба підбору автентифікаційних даних чи використання раніше скомпроментованих вже не актуальних даних) - **4 780 випадків**;
- 5) **Спам** (надсилання небажаних повідомлень або великої кількості повідомлень) - **2 366 випадків**.
- 6) **Атаки на відмови в обслуговуванні Dos/Doss** (вплив на нормальне функціонування системи чи сервісу, що досягається направленням з одного чи багатьох джерел до цільового ресурсу запитів для перенасичення пропускну здатності чи системних ресурсів) - **317 атак**;

У відкритих джерелах було зафіксовано повідомлення про наступні кіберінциденти:

- Дослідники компанії Microsoft повідомляли про те, що група хакерів, пов'язаних з російськими спецслужбами, атакувала десятки організацій у всьому світі в межах кампанії з крадіжки облікових даних із чатів Microsoft Teams. Видаючи себе за співробітників служби технічної підтримки вони з кінця травня здійснили цілеспрямовані атаки на, щонайменше, 40 унікальних глобальних організацій. Наразі, компанія проводить розслідування даних атак;⁴
- Служба безпеки України заблокувала спроби російської військової розвідки отримати доступ до бойової системи обміну даних Збройних сил України. За даними спецслужби, таким чином російські хакери намагалися організувати збір розвідданих. Відповідальність за кібератаки лежить на хакерському угрупованні Sandworm, яке підконтрольне російській військовій розвідці. Для

³ <https://cert.gov.ua/recommendation/16904>

⁴ <https://imi.org.ua/news/hakery-pov-yazani-zi-spetssluzhbamy-rf-stoyat-za-desyatkamy-fishyngovyh-atak-na-microsoft-teams-i54485>

поширення вірусів у системі ворог робив основну ставку на захоплення українських планшетів на полі бою. В подальшому вони планували використовувати наявні на цих пристроях доступи та програми для проникнення в систему. Загалом кіберфахівці виявили майже 10 ворожих шпигунських програм, які були призначені для отримання інформації із системи;⁵

- Редакція ZN.UA повідомила, що сайт медіа зазнав DDoS-атаки з боку російських хакерів у ніч на 9 серпня. Сайт перебував під атакою упродовж декількох годин, через що читачі не могли отримувати інформацію.⁶

ФІШИНГ АТАКИ

За інформацією, наданою Державною службою спеціального зв'язку та захисту інформації, в серпні 2023 року було зафіксовано **4 510 фішинг атак** на державний сектор.

Варто зазначити, що перелік категорій кіберінцидентів⁷ відносить фішинг до методів збору інформації зловмисниками, який відбувається за допомогою методів соціальної інженерії, спрямованої на збір даних, яка може містити посилання на фішингові сайти.

Фішингові атаки здійснюють зловмисники, які маскуються під надійні джерела, щоб отримати легкий доступ до будь-якого типу даних. Існують різні типи фішингу та найпоширенішими є фішинг в електронних листах. Зловмисники в електронному листі надсилають шкідливі гіперпосилання або вкладення, після відкриття яких, запускається шкідлива програма, яка надає доступ до даних або, навіть, може паралізувати цілі IT-системи. Зазвичай, такі посилання та вкладення видають за безпечні, на перший погляд, файли як резюме, рахунок-фактура або банківська виписка, тощо.⁸

В серпні 2023 року Урядова команда реагування на комп'ютерні надзвичайні події України попереджала, що невідомі кіберзлочинці розсилають віруси під виглядом рекомендацій від CERT-UA. Листи з темою "Рекомендації CERT-UA з налаштувань програм "MS Office" містили вкладений файл "Внутрішні Кіберзагрози.chm" нібито від імені CERT-UA". За допомогою вірусу зловмисники могли отримати віддалений доступ до ураженого комп'ютера та виконувати команди, завантажувати і видаляти файли.⁹

Також, Держспецзв'язку повідомляла про те, що зловмисники розповсюджували електронні листи, в яких використовували специфічні теми та назви файлів. Наприклад: "Лист відділу з питань нотаріату в Дніпропетровській області.rar", "Лист до відома та виконання.cmd", "Лист МЮУ для доведення до відома та врахування в роботі.exe.bzip".¹⁰

⁵ <https://imi.org.ua/news/sbu-rosijski-spetssluzhby-namagalysya-pronyknuty-v-e-systemu-planuvannya-operatsij-zbrojnyh-syl-i54575>

⁶ <https://imi.org.ua/news/redaktsiya-zn-ua-povidomyla-shho-rosijski-hakery-atakuvaly-yihnij-sajt-i54582>

⁷ <https://cert.gov.ua/recommendation/16904>

⁸ <https://www.microsoft.com/uk-ua/security/business/security-101/what-is-phishing>

⁹ <https://ms.detector.media/trendi/post/32618/2023-08-06-derzhspetszvazku-zlovmysnyky-rozsvlavut-virusy-pid-vvqlvadom-rekomendatsiy-vid-cert-ua/>

¹⁰ <https://imi.org.ua/news/hakery-atakuyut-ukrayinski-organy-yustytisij-ta-notariusiv-derzhspetszv-yazku-i54954>

ПОШИРЕННЯ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ

У серпні 2023 року дезінформаційна кампанія, яку росія веде проти України протягом багатьох років, не вщухала. Підтвердженням цього було повідомлення Головного управління розвідки Міністерство оборони України про те, що російські політтехнологи підготували черговий раунд дезінформаційної кампанії щодо України.

За даними розвідки, 25 серпня в адміністрації російського президента відбулася нарада щодо чергового етапу інформаційної війни в українському та світовому медіапросторах. У заході взяли участь перший заступник керівника адміністрації Сергій Кірієнко, кремлівські політтехнологи та представники медіаресурсів, які залучені до проведення операцій в інформаційній сфері.

Визначено, що найближчим часом російська система дезінформації зосередиться на використанні тем: “масова мобілізація”, “зневіра українських партнерів у можливості перемоги”, “український контрнаступ не має успіхів”, “тотальна корупція” та “прекрасне життя на окупованих територіях”.

Для цього росіяни використовуватимуть наративи, що начебто мобілізації підлягатимуть усі без винятку українці, незалежно від статі, віку, стану здоров'я; начебто мобілізація стосуватиметься неповнолітніх.¹¹

В свою чергу, моніторинг інформації в загальнодоступних джерелах, підтверджує дані розвідки, бо теми, які найбільше використовував ворог у створенні дезінформаційних повідомлень в серпні 2023 року стосувались українського контрнаступу, мобілізації, дискредитації ЗСУ та української влади.

У звітному періоді було виявлено та узагальнено **177 дезінформаційних тез**, які ворог поширював в мережі інтернет. **За тематичним та кількісним принципом їх було об'єднано в 14 тем:**

1. Як вже зазначалось вище, найбільше фейків було розповсюджено на тему українського контрнаступу. Загалом під час моніторингу було виявлено 36 повідомлень на цю тему, і серед них наступні:

- в проросійських телеграм каналах поширювали інформацію про те, що російська армія впевнено тримає оборону та рухається вперед, а українські генерали кидають своїх військовослужбовців вмирати на передовій;¹²
- в мережі розповсюджували повідомлення американського експертського Скотта Ріттера, який говорив, що в США зробили все, щоб допомогти Україні, але навіть західна підтримка не врятувала контрнаступ ЗСУ від провалу;¹³
- російські медіа поширювали інформацію, що Україна нібито звинуватила Китай і соцмережу TikTok у провалі контрнаступу. Мовляв, ЗСУ заважали наступати китайські хакери та соцмережа.¹⁴

¹¹ <https://imi.org.ua/news/gur-povidomlyaye-shho-rosiyany-pidgotuvaly-dezinformatsijnu-kampaniyu-shhodo-dyskredytatsiyi-i54477>

¹² <https://t.me/CenterCounteringDisinformation/6463>

¹³ <https://t.me/CenterCounteringDisinformation/6386>

¹⁴ <https://disinfo.detector.media/post/ukraina-zvynuvatyla-u-provalnomu-kontrnastupi-kytai-i-tiktok>

2. Повідомлення, в яких Україна зображалась як “недодержава”, якою керує Захід, а росія воює не з Україною, а з Заходом, займали друге місце за кількістю розповсюджень. Загалом було виявлено 35 повідомлень подібного змісту:

- російські медіа та анонімні телеграм-канали, які транслюють прокремлівську риторику, повідомляли, що насправді ненависть проти Росії плекає Захід, а не Україна. Нібито дії України лише спричинені впливом неправильних партнерів, з ініціативи яких була розпочата війна;¹⁵
- в мережі поширювали тезу про те, що США керує порядком денним в Україні. Мовляв, політична сила України зосереджена в руках США. Автори дописують, нібито Зеленський узагалі не здатен керувати державою, бо доручив її Джоозефу Байдену;¹⁶
- в соціальних мережах розповсюджували повідомлення про те, що в США невдоволені політикою Зеленського через постійні обстріли Москви. Мовляв, Володимир Зеленський займається самоправством й в Україні панує беззаконня. Автори дописують, що західні лідери мріють позбутися та ліквідувати Зеленського. Переконають, що у США вже шукають наступного президента України.¹⁷

3. На третьому місці за кількістю розповсюджених фейків були дезінформаційні повідомлення, в яких ворог дискредитував Президента України Володимира Зеленського або українську владу. Загалом, було виявлено 32 таких повідомлення:

- в мережі поширювали повідомлення про те, що 73% проголосували за Зеленського як за людину, яка виступає за мир. Як актор, він добре зіграв і сказав українцям те, що вони хотіли почути, а потім, після обрання, змінився на 180 градусів і продав душу США;¹⁸
- в соцмережах писали про те, що союзники пожертвують Зеленським, коли настане момент і він прийме найскладніше рішення. Війна, можливо, почалася зі знаменитої фрази: “Світ був би кращим без путіна”, але вона може закінчитися протилежним гаслом: “Світ був би кращим без Зеленського”,¹⁹
- в анонімних телеграм-каналах, що транслюють прокремлівську риторику, поширювали обкладинку, яку нібито опублікувало французьке сатиричне видання Charlie Hebdo, із зображенням Володимира Зеленського на тлі палаючого Кримського мосту;²⁰
- пропагандисти поширювали у соцмережах скріншот із відео, згідно з яким міністр оборони України Олексій Резніков нібито подарував доньці на весілля будинок у Каннах вартістю 7 млн євро, куплений за гроші союзників.²¹

¹⁵ <https://disinfo.detector.media/post/zakhid-pidburiuie-ukrainu-nyshchyty-rosiiu>

¹⁶ <https://disinfo.detector.media/post/ssha-keruiut-kontrnastupom-v-ukraini>

¹⁷ <https://disinfo.detector.media/post/zakhidni-lidery-zaiavyly-shcho-vony-prahnut-likviduvaty-zelenskoho>

¹⁸ <https://t.me/CenterCounteringDisinformation/6710>

¹⁹ <https://t.me/CenterCounteringDisinformation/6673>

²⁰ <https://disinfo.detector.media/post/frantsuzke-vydannia-charlie-hebdo-opublikovalo-obkladynku-z-volodymyrom-zelenskym-na-foni-palajui-choho-krymskoho-mostu>

²¹ <https://disinfo.detector.media/post/reznikov-podaruvav-dontsi-budynok-u-kannakh-kuplenyi-za-hroshi-zakhidnykh-soiuznykiv>

4. Четверте місце по активності поширення здобули повідомлення, які стосувались дискредитація ЗСУ. У звітному періоді було виявлено 23 повідомлень, в яких передбачалась поразка української армії, нездатність протистояти російським військам та поширювалася інформація про кількість загиблих українських військових. Прикладом таких повідомлень є наступні:

- пропагандистське видання “РИА Новости” з посиланням на свої “джерела” написало, що українські бойовики зі 123-ї бригади тероборони 11 серпня розстріляли за спробу дезертирства 23 товаришів по службі, які залишили позиції під Херсоном;²²
- в мережі поширювали повідомлення ексаналітика ЦРУ Ларрі Джонсона для YouTube-каналу Judging Freedom, в якому він зазначив, що безкінечні заяви України про те, що вона збиває величезну кількість російських ракет, починаючи з гіперзвукових і закінчуючи звичайними, – це повна нісенітниця. Недавно, а саме в останні чотири місяці, виявилось, що українська ППО майже повністю знищена, і російська авіація може майже без перешкод літати над усією ворожою територією;²³
- російські пропагандисти системно поширювали повідомлення, що російська армія, постійно перемагає завдяки потужній техніці. Пояснюють, що російська техніка має вищу боєздатність, ніж будь-які західні аналоги. На підтримку таких тез автори запевняли, що російська армія нібито руйнувала українські танки на різних напрямках, наголошували, що одна ракета буцімто здатна знищити третину річного виробництва ракет до американського зенітного ракетного комплексу Patriot тощо. Агітпроп часто спекулює на темі західної зброї та перебільшує досягнення російської армії, стверджуючи, що вони знищили неймовірну кількість зброї й техніки. Так росіяни прагнуть приховати свої невдачі на полі бою й переконати внутрішню аудиторію в постійних “перемогах”. Крім того, пропагандисти натякають на технологічну досконалість своєї техніки.²⁴

5. Ворожі пропагандисти продовжували розвивати тему щодо посилення мобілізації в Україні та вигадували різноманітні фейки на цю тему. Загалом було виявлено 13 таких повідомлень і серед них:

- в анонімних телеграм-каналах із проросійською риторикою поширювали інформацію, нібито після завершення війни в Україні буде 4 мільйони ветеранів бойових дій. Вони стверджували, що це непряме підтвердження масштабів мобілізації та втрат в Україні;²⁵
- пропагандисти активно поширювали у соцмережах інформацію, нібито міністр оборони України Олексій Резніков заявив, що попросить сприяння уряду Канади в мобілізації членів української діаспори для війни. Мовляв, ідеться про 30 тисяч чоловіків призовного віку;²⁶

²² <https://t.me/CenterCounteringDisinformation/6727>

²³ <https://t.me/CenterCounteringDisinformation/6480>

²⁴ <https://disinfo.detector.media/post/yak-rosiia-rozmyvaie-realnist-za-dopomohoiu-novomovy-nepereborna-rosiiska-tekhnika>

²⁵ <https://disinfo.detector.media/post/cherez-mobilizatsiiu-v-ukraini-ziavytsia-4-miliony-veteraniv-pislia-viiny>

²⁶ <https://disinfo.detector.media/post/ukrainska-vlada-khoche-mobilizuvaty-predstavnykiv-diaspory-v-kanadi>

- в мережі розповсюджували інформацію про те, що у Європі вирішили позбутися українських біженців, тому їх нібито мобілізуватимуть та згодом відправлять на фронт. Автори дописують, мовляв, це стосується насамперед усіх чоловіків призовного віку. Буцімто їх будуть депортувати.²⁷

6. Постачання зброї Україні іноземними партнерами була не новою, але також часто використовуваною темою для створення фейків. Загалом, під час моніторингу було виявлено 12 повідомлень на цю тему, серед яких були наступні:

- американське видання American Thinker написало, що враховуючи нещодавнє рішення адміністрації Байдена надати українським військовим касетні бомби, український прапор може стати не лише підтримкою пригнобленого народу, а більше ознакою підтримки мілітаризму Байдена у Східній Європі;²⁸
- в мережі поширювали повідомлення про те, що анонсоване постачання режиму Зеленського снарядів, що збанкрутував, для РСЗВ HIMARS і систем ППО, а також інших боєприпасів, на суму у чверть мільярда доларів - верх лицемірства. Тим більше, коли чиновники пояснюють військове сприяння турботою про народ України. Насправді Вашингтон ніяк не відмовиться від концепції боротьби з росією до останнього українця;²⁹
- проросійські телеграм-канали писали про те, що через постачання радіоактивних та високотоксичних англійських та американських боєприпасів зі збідненим ураном Україна перетворюється на непридатну для життя землю.³⁰

7. Російська пропагандистська машина не припиняла створювати та поширювати дезінформаційні повідомлення, в яких Україна зображалась як країна, в якій процвітає нацизм. 9 повідомлень подібного змісту було зафіксовано у звітний період:

- анонімні телеграм-канали, що транслюють прокремлівську риторику, поширювали фотографію з дитячого табору “Азовець”, де вихованці з шевроном “Азову” тримають у руках нібито книжки Адольфа Гітлера “Mein Kampf” (“Моя боротьба”) для дітей. Буцімто діти в строю читають цю книгу. Мовляв, українців із самого дитинства роблять нацистами;³¹
- в соцмережах поширювали інформацію про те, що 24 серпня, на День Незалежності, 12 українських біженців у Варшаві нібито побили поляків через те, що ті відмовилися викрикувати нацистські гасла, а саме “Слава Україні!”.³²

Серед інших тем, які російські пропагандисти вигадували для створення фейкових повідомлень були:

²⁷ <https://disinfo.detector.media/post/yes-formuvatyme-bataliony-dlia-zsu-iz-ukrainskykh-bizhentsiv>

²⁸ <https://t.me/CenterCounteringDisinformation/6365>

²⁹ <https://t.me/CenterCounteringDisinformation/6794>

³⁰ <https://t.me/CenterCounteringDisinformation/6727>

³¹ <https://disinfo.detector.media/post/u-dytiachomu-tabori-azovets-dity-chytaiut-mein-kampf-adolfa-hitlera>

³² <https://disinfo.detector.media/post/na-den-nezalezhnosti-ukrainski-bizhentsi-u-varshavi-pobyly-poliakiv-cherez-vidmovu-vykrykuvaty-natsytski-hasla>

8. Тема українських біженців. 3 дезінформаційних повідомлень було зафіксовано:

- у соцмережах поширюють інформацію, що українські біженці в Німеччині нібито побили словенця через те, що він тримав прапор Словенії, який вони переплутали з російським. Також існує інша версія “події”, згідно з якою німець словенського походження вивісив прапор Словенії біля свого будинку. Відео з ним потрапило в інтернет, після чого українці нібито побили його. При цьому пропагандисти використовують відео, на якому зазначено логотип європейського видання Euronews;³³
- в мережі поширювали інформацію про те, що спалах небезпечної хвороби легіонельозу в польському місті Жешув нібито пов’язаний з українськими біженцями, які проживають у місцевому центрі допомоги.³⁴

9. Тема захоплення Польщею українських територій - 3 повідомлення:

- анонімні телеграм-канали, що транслюють прокремлівську риторику, поширювали інформацію, нібито керівна партія Польщі зробила оголошення для українців. У ньому буцімто йдеться про те, що за допомогу Україна має передати Львів Польщі;³⁵
- в мережі поширювали повідомлення російського пропагандиста с. карнахова, в якому він заявляв, Польща активно готується до встановлення контролю над територією Західної України, яка колись належала Речі Посполитій.³⁶

10. Біолабораторії на території України. 2 повідомлення:

- російський пропагандист в. соловйов у своєму TG-каналі опублікував новину, у якій стверджується, що на звільненій території ЛНР було виявлено лабораторію західної компанії “Фармбіотест”. Виявлені документи ніби підтвердили факт проведення дослідів над солдатами ЗСУ.³⁷

11. Тема щодо того, що в Україні воюють іноземні найманці. 2 таких повідомлення було зафіксовано:

- Російські TG-канали, посилаючись на польське видання Myśl Polska, писали, що за час “сво” в Україні загинуло понад 10 тисяч поляків. Загиблі завжди згадуються як добровольці та найманці, але більшість із них – польські солдати й резервісти, надіслані під легендою “добровольців”.³⁸

Новими темами для створення фейків в серпні 2023 року стали наступні теми:

12. Атаки безпілотників на Москву - 3 дезінформаційних повідомлення:

- в мережі розповсюджували повідомлення речниці мзс рф м. захарової, яка заявила, що українські неонацисти, запускаючи літальні апарати по мирних офісних будівлях, діяли за сценарієм міжнародних терористів,

³³ <https://disinfo.detector.media/post/ukrainski-bizhentsi-v-nimechchyni-pobyly-cholovika-bo-pereplutaly-prapor-slovenii-z-rosiiskym>

³⁴ <https://disinfo.detector.media/post/ukrainski-bizhentsi-vyklykaly-u-polskomu-zheshuvi-spalakh-infektsiinoi-khvoroby>

³⁵ <https://disinfo.detector.media/post/polshcha-dopomahaie-ukraini-tozh-ukrainsi-maiut-peredaty-ii-lviv>

³⁶ <https://t.me/CenterCounteringDisinformation/6383>

³⁷ <https://t.me/CenterCounteringDisinformation/6814>

³⁸ <https://t.me/CenterCounteringDisinformation/6645>

які атакували таким чином багато цивільних об'єктів, зокрема у Нью-Йорку 11 вересня 2001 року.³⁹

13. Спалахи холери в Україні - 2 повідомлення:

- в соціальних мережах, зокрема в телеграм-каналах, які транслюють прокремлівську риторику поширювали повідомлення про те, що в Одесі та в області зафіксували спалах холери.⁴⁰

14. Україна — світовий лідер “чорної трансплантології” - 2 повідомлення:

- пропагандисти активно поширювали інформацію про те, що Україна нібито є світовим лідером нелегальної трансплантології. Мовляв, в Україні торгують органами онлайн та офлайн. На підтримку цього меседжу вони вигадували низку фейків. Наприклад, буцімто у 2014 році ОБСЄ констатувала, що у місцях масових поховань у зоні бойових дій було знайдено тіла людей без внутрішніх органів.⁴¹

ШАХРАЙСТВО В МЕРЕЖІ

Фахівці Департаменту кіберполіції повідомляли, що з початку війни в Україні відбулось значне поширення шахрайства, заснованого на вразливому емоційному стані та зловживанні довірою громадян. Одним з наймасовіших видів шахрайств були повідомлення зловмисників від імені представників банків. “Вашу карту заблоковано”, “з вашого рахунку хочуть списати гроші”, “нові правила під час воєнного стану”, - такі та інші приводи, за даними поліції, використовувались для початку спілкування зловмисники, які представляються співробітниками банку і намагаються отримати доступ до банківських карток громадян.⁴²

Також, не менш розповсюдженими були схеми, які стосувались надання фінансової допомоги, продажу неіснуючих товарів, прохання надати фінансову допомогу на лікування та інші схеми, за допомогою яких зловмисники прагнули ошукати українців.

Під час моніторингу загальнодоступних джерел у серпні 2023 року були виявлені наступні повідомлення щодо способів та схем, за допомогою яких зловмисники ошукували українців:

1. Шахраї створили фейкову сторінку українського порталу державних послуг і назвали його ДІА (коректна офіційна назва “Дія”). У графічних редакторах підробили шрифти справжньої “Дії” та пообіцяли роздати всім українцям по 9500 гривень;⁴³
2. Повідомлення про продаж неіснуючих товарів:
 - Шахрай розміщував фейкові оголошення із продажу товарів на одному з відомих інтернет-майданчиків за привабливими цінами. Асортимент

³⁹ <https://t.me/CenterCounteringDisinformation/6398>

⁴⁰ <https://disinfo.detector.media/post/v-odesi-zafiksuvaly-spalakh-kholery>

⁴¹ <https://disinfo.detector.media/post/ukraina-svitovyi-lider-chornoj-transplantologii>

⁴² <https://ms.detector.media/internet/post/32589/2023-08-02-u-kiberpolitsii-rozpovily-pro-navposhyrenishi-shakhrayski-skhemy-zavolodiny-a-personalnymy-danyymi/>

⁴³ <https://t.me/spravdi/32360>

- товарів варіювався від побутової техніки та смартфонів до автозапчастин, яких зловмисники не мали в наявності;⁴⁴
- Продавець розміщував у соцмережах оголошення про продаж товарів з Європи. На декількох акаунтах він публікував рекламу, на яку реагували потенційні покупці. Люди замовляли товари та мали внести стовідсоткову переоплату. Як тільки покупець отримував гроші – зникав безвісти;⁴⁵
 - Зловмисники привласнили майже мільйон гривень на продажі неіснуючих товарів. Встановлено, що підозрювані ошукали 61 клієнта, використовуючи фейкові інтернет-магазини побутових електротоварів.⁴⁶
3. Шахраї створили Telegram-боти, які маскуються під сервіси для обміну валюти в онлайн режимі. Зокрема, спочатку вони запускають сайт, де нібито надаються послуги обміну цифрової та звичайної валют. Щоб сайт виглядав правдоподібніше, його наповнюють правилами використання, відгуками, контактами, підвантажують форму для розрахунку суми, що буде отримана при обміні;⁴⁷
4. Зловмисники розміщували рекламу в соцмережах і Telegram-каналах та через спеціальний вебсайт, де пропонували отримання надприбутків від інвестицій у казино. Вони переконували громадян перераховувати гроші через платіжну систему на підконтрольні банківські картки. Однак більше сотні вкладників обіцяних виплат так і не отримали;⁴⁸
5. Зловмисники в інтернеті пропонували доставку автомобілів з-за кордону та продаж квадрокоптерів для потреб Збройних Сил України. Утім, отримавши передплату за “замовлення”, яке начебто мало доставлятися з-за кордону, зловмисники зникали, адже не планували виконувати взяті на себе зобов'язання. У такий спосіб вони привласнили гроші волонтерів та військовослужбовців;⁴⁹
6. Шахраї використовували фото міністра охорони здоров'я України Віктора Ляшка для реклами вигаданих ліків, надавали онлайн-консультації потенційним покупцям та переконували їх придбати лікарські засоби за завищеними в кілька разів цінами;⁵⁰
7. Зловмисники ошукували рідних військовополонених, називаючись співробітниками Міністерства оборони України та обіцяючи сприяння у внесенні до списків на обмін, за що вони брали оплату.⁵¹

⁴⁴ <https://internetua.com/na-poltavsxini-suditimut-zlocsinnu-grupu-internet-shahraviv>

⁴⁵ <https://internetua.com/na-dnipropetrovshini-prodavali-neisnuuacsi-tovari-z-yevropi>

⁴⁶ <https://cyberpolice.gov.ua/news/na-dnipropetrovshyni-sudytymut-zlovmysnykiv-za-pryvlasnennya-majzhe-miljona-gryven-na-prodazhi-neisnuuyuchykh-tovariv-7800/>

⁴⁷ <https://internetua.com/ukrayinciv-poperedili-pro-shahraviv-v-telegram-yak-pracuaye-nova-shema>

⁴⁸ <https://internetua.com/kiberpolicija-vikryla-grupu-zlovmisnikiv-u-shahraistvi-pid-viglyadom-investuvannya-u-kazino>

⁴⁹ <https://cyberpolice.gov.ua/news/pryvlasnyly-ponad-mln-grn-pid-viglyadom-prodazhu-avtivok-ta-kvadrokopteriv-dlya-potreb-vijskovyx-na-czpoliczija-vykryla-organizovanu-grupu-shahraviv-5811/>

⁵⁰ <https://imi.org.ua/news/politsiya-vykryla-shahraviv-yaki-vykorystovuvaly-ministra-ohorony-zdorov-ya-dlya-prodazhu-i54708>

⁵¹ <https://zmina.info/news/na-kyvivshhyni-vykryly-zhinku-yaka-oshukala-na-150-tysyach-gryven-ridnu-vijskovopolonenogo-obiczayuchy-do-pomogy-zi-zvilnennjam/>

Крім вищезазначеного, в єдиному реєстрі судових рішень було виявлено 17 судових рішень щодо притягнення до відповідальності за шахрайство в мережі, серед яких:

1. продаж неіснуючих товарів - 10 рішень;⁵²
2. збір допомоги для ЗСУ - 4 рішення;⁵³
3. пошук військовополонених - 2 рішення;⁵⁴
4. збір коштів для допомоги тваринам - 1 рішення.⁵⁵

БЛОКУВАННЯ ВЕБ-РЕСУРСІВ

Блокування веб-ресурсів за рішеннями державних органів.

До початку широкомасштабного вторгнення та введення правового режиму воєнного стану, можливість блокування веб-ресурсів чи певного незаконного контенту була визначена Законом України “Про електронні комунікації”, який передбачає обов’язок обмежувати доступ до сайтів, які поширюють дитячу порнографію (за рішенням суду).⁵⁶ та Законом України “Про авторське право і суміжні права”,⁵⁷ яким передбачені певні можливості для обмеження поширення незаконного контенту, також за рішенням суду.

Не дивлячись на те, що національне законодавство не містило інших підстав, механізмів та способів блокування веб-ресурсів, ніж зазначені вище, доступ до сайтів обмежувався як санкція та в порядку накладання арешту на майнові права інтелектуальної власності. ППА неодноразово, у своїх звітах та рекомендаціях наголошувала на тому, що такі способи блокування не відповідають нормам національного законодавства та яскраво демонструють відхилення від стандартів, напрацьованих ЄСПЛ.⁵⁸

З початку дії в Україні правового режиму воєнного стану, продовжували діяти Укази Президента України, якими введено в дію рішення РНБО (на підставі Закону України “Про санкції”) щодо **блокування 697 веб-ресурсів**.⁵⁹ та окрім цього, національне законодавство було доповнено низкою норм, які визначають нові механізми обмеження доступу до веб-ресурсів:

1. На підставі рекомендацій Національного центру оперативного-технічного управління електронними комунікаційними мережами України (далі – НЦУ).

В травні 2022 року Закон України “Про електронні комунікації” було доповнено нормою, яка вимагає від операторів телекомунікаційних мереж виконувати розпорядження НЦУ в умовах надзвичайного або воєнного стану і ці розпорядження можуть стосуватись блокувань веб-ресурсів, бо відповідно до п. 14 “Порядку

⁵² <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112766749>

⁵³ <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112689080>

⁵⁴ <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112743875>

⁵⁵ <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113022326>

⁵⁶ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1089-20#Text>

⁵⁷ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#n855>

⁵⁸ <https://www.ppl.org.ua/yuridichnij-analiz-ukazu-prezidenta-pro-blokuvannya-sajtiv.html>

⁵⁹ <https://www.ppl.org.ua/wp-content/uploads/2022/02/%D0%86%D0%BD%D0%B4%D0%B5%D0%BA%D1%81-%D0%B7%D0%B0-%D1%81%D1%96%D1%87%D0%B5%D0%BD%D1%8C-2022-%D1%80%D0%BE%D0%BA%D1%83.pdf>

оперативно-технічного управління телекомунікаційними мережами в умовах надзвичайних ситуацій, надзвичайного чи воєнного стану”, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 29 червня 2004 р. № 812, НЦУ та центри управління мережами за погодженням із Адміністрацією Держспецзв'язку відповідно до законодавства можуть допускати деяке зниження якості послуг та встановлювати тимчасові обмеження щодо їх надання до ліквідації надзвичайних ситуацій, скасування надзвичайного та воєнного стану.⁶⁰

Варто зазначити, що блокування веб-ресурсів на підставі рекомендацій НЦУ почало відбуватись в перші дні широкомасштабного вторгнення в лютому 2022 року, ще до внесення змін до Закону України “Про електронні комунікації”, на підставі вищезазначеної Постанови КМУ.

За період з 24 лютого 2022 року по 31 серпня 2023 року **НЦУ було видано 200 розпоряджень, з них 9 в серпні 2023 року** згідно з якими постачальникам електронних комунікаційних мереж та/або послуг належало здійснити блокування різних видів інтернет ресурсів.

Станом на 31 серпня 2023 року згідно розпоряджень НЦУ було заблоковано **11 754 доменів (з них 37 доменів було заблоковано у серпні 2023 року) та 643 автономних систем**, які містять більше ніж 120 млн. IP адрес, зареєстрованих на території росії.

2. Згідно з розпорядженням НЦУ №67/850 “Про впровадження системи фільтрації фішингових доменів”.⁶¹

Як зазначалося вище, Закон України “Про електронні комунікації” надає НЦУ повноваження видавати розпорядження щодо оперативно-технічного управління електронними комунікаційними мережами, які є обов'язковими для виконання постачальниками електронних комунікаційних мереж та/або послуг, серед яких можуть розпорядження про блокування веб-ресурсів.

Окрім розпоряджень, про безпосереднє блокування сайтів, 30 січня 2023 року НЦУ було прийнято рішення та затверджено розпорядження №67/850 “Про впровадження системи фільтрації фішингових доменів”,⁶² на підставі якого на українських інтернет-провайдерів було покладено обов'язок встановити систему блокування, яка кожні 15 хвилин автоматично завантажує перелік адрес, доступ до яких має бути заблокований. Перелік таких адрес створює команда реагування на кіберінциденти в банківській системі України, що входить до складу Центру кіберзахисту Національного банку України. Метою запровадження такої системи блокування є протидія фішингу та захист користувачів інтернету від шахрайства, яке відбувається в банківській сфері, бо одним із найпоширеніших видів шахрайства є створення фішингових ресурсів, які створюються для викрадення персональних даних та доступу до банківських рахунків.

Щодо кількості та переліку веб-ресурсів, які було заблоковано згідно даного розпорядження, ППЛ направила запит до Центру кіберзахисту Національного банку України. Згідно відповіді командою реагування на кіберінциденти у банківській

⁶⁰ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/812-2004-%D0%BF#Text>

⁶¹ <https://nkrzi.gov.ua/index.php?r=site/index&pg=99&id=2580&language=uk>

⁶² <https://nkrzi.gov.ua/index.php?r=site/index&pg=99&id=2580&language=uk>

системі України Національного банку України CSIRT-NBU станом на 31 серпня 2023 року до переліку фішингових веб-ресурсів було внесено **23 096 фішингових доменів, з яких 4684 домени було внесено в серпні 2023 року.**

Варто зазначити, що оператори електронних комунікацій вважають, що система фільтрації фішингових сайтів несе загрози інформаційній безпеці України. З моменту оприлюднення Розпорядження Інтернет асоціація України пропонувала терміново змінити систему фільтрації. Згідно з експертизою Асоціації, централізована автоматична система має стратегічні технологічні вразливості, які ставлять під загрозу весь сегмент українського інтернету та створюють загрози національній безпеці. У військовий час такі вразливості дозволяють на суттєвий час заблокувати доступ до інтернету в зоні .ua. Транзитний сервер РНБО, на який передається інформація, є дублюванням функцій та знижує рівень захисту системи.⁶³

3. За рішенням Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення (далі - Нацрада) або за рішенням суду у відповідності із Законом України “Про медіа”.⁶⁴

31 березня 2023 року набув чинності Закон України “Про медіа” (далі - Закон), який містить норми, що дозволяють Нацраді своїм рішенням або в судовому порядку заблокувати доступ до веб-ресурсів. Зокрема, ст.36 Закону встановлює для медіа та платформ спільного доступу заборону поширювати певні види інформації (заклики до насильницької зміни, повалення конституційного ладу, розв’язування або ведення агресивної війни або воєнного конфлікту, порушення територіальної цілісності України, ліквідації незалежності України, інформацію, яка виправдовує чи пропагує такі дії тощо).

Також, ст. 119 Закону встановлює обмеження щодо змісту інформації у медіа, пов’язані зі збройною агресією (інформацію, що висвітлює збройну агресію проти України як внутрішній конфлікт, громадянський конфлікт чи громадянську війну, якщо наслідком цього є розпалювання ворожнечі чи ненависті або заклики до насильницької зміни, повалення конституційного ладу чи порушення територіальної цілісності тощо).

Окрім цього, ст. 120 Закону встановлює обмеження щодо структури власності та фінансування медіа під час збройної агресії, а ст. 123 Закону визначає підстави для заборони поширення аудіовізуальних медіа-сервісів на замовлення та сервісів провайдерів аудіовізуальних сервісів держави-агресора на території України.

За порушення заборони поширювати зазначені у ст.36 та ст.119 Закону види інформації, а також якщо суб'єктом медіа є:

- фізична особа, яка є громадянином держави-агресора (держави-окупанта) за виключенням осіб, що мають дозвіл на тимчасове або постійне проживання в Україні;
- юридична особа, зареєстрована у державі-агресорі (державі-окупанті) або з місцезнаходженням в такій державі;
- юридична особа, в якій кінцевим бенефіціарним власником, ключовим учасником чи власником істотної участі на будь-якому рівні ланцюга

⁶³ <https://inau.ua/news/novyny-inau/operatory-vvazhayut-shcho-systema-filtratsiyi-fishynhovyykh-saytiv-nese-zahrozy>

⁶⁴ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20#n2071>

володіння корпоративними правами є фізична особа, яка є громадянином або резидентом держави-агресора (держави-окупанта), чи юридична особа, зареєстрована в такій державі або з місцезнаходженням в такій державі;

- юридична особа, що отримує фінансування (кредити, займи, позики, інвестиції, внески спонсорів, благодійні внески, іншу фінансову допомогу) від фізичних осіб, що є громадянами держави-агресора (держави-окупанта), юридичних осіб, зареєстрованих в такій державі або з місцезнаходженням в такій державі, - онлайн-медіа може бути заблоковано за рішенням Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення або в судовому порядку.

До Переліку аудіовізуальних медіа-сервісів на замовлення та сервісів провайдерів аудіовізуальних сервісів держави-агресора можуть потрапити сервіси як держави-агресора, так і інших держав, у тому числі українські, якщо будуть встановлені підстави, визначені статтею 123 Закону України “Про медіа”.

За період з березня 2023 року по серпень 2023 року Нацрадою було затверджено два рішення щодо блокувань веб-ресурсів на підставі Закону України “Про медіа”:⁶⁵

1. Рішення Нацради від 06.07.2023 № 450 про блокування трьох веб-ресурсів: <https://www.ivi.ru> , <https://www.ivi.az> , <https://www.ivi.tv> ;
2. Рішення Нацради від 27.07.2023 № 586 про блокування <https://www.tvigle.ru/>.

Обидва рішення були затверджені за невідповідність структури власності суб'єкта у сфері аудіовізуальних медіа-сервісів на замовлення або провайдера аудіовізуальних сервісів у відповідності з вимогами пунктів 1 – 3 частини першої статті 120 Закону України “Про медіа” та повної або переважної спрямованості сервісу, що надається суб'єктом, на територію та аудиторію держави агресора (держави-окупанта).

Аналіз вищезазначеної інформації, яка стосується здійснення блокувань у звітний період, здебільшого, свідчить про потенційну загрозу цифровим правам людини. Насамперед, це пов'язано з тим, що велика кількість блокувань не відповідають європейським стандартам, які Європейський суд з прав людини виклав в низці своїх рішень:

- будь-які формулювання, навіть розроблені національними судами або іншими незалежними органами, з яких випливає блокування, повинні мати належне підґрунтя у законодавстві;
- чіткість визначення категорії протиправного контенту, за поширення якого сайт може підлягати блокуванню;
- наявність запобіжників. Незалежно від того, яким чином відбувалося блокування ресурсу, власникам сайтів повинні повідомляти про такий захід. Їм необхідно надати можливість висловити власні аргументи щодо підстав блокування, залучивши їх до процесу;
- необхідність проведення оцінки впливу заходів з блокування до його впровадження. Варто як зважати на розмежування між законним і протиправним контентом, так і розуміти, що окремі види блокувань

⁶⁵ https://webportal.nrada.gov.ua/wp-content/uploads/2023/07/Perelik-zaboronenyh-servisiv_27.07.2023.pdf

(наприклад, всього сайту, а не окремої сторінки, що містить протиправний контент, блокування за IP-адресою, де розміщено кілька сайтів) будуть апріорі свавільними;

- використання судовими або іншими незалежними органами, які мають розглядати справи про блокування, практики ЄСПЛ та балансування ними інтересів власників, користувачів і держави при винесенні відповідного рішення про блокування;
- оцінка протиправності контенту та оцінка правомірності блокування має проводитися окремо і відповідно до практики ЄСПЛ з цих питань.

Якщо звернутись до української практики блокування вебресурсів, то можна побачити, що наразі вона не повною мірою відповідає названим принципам. Зокрема, в низці випадків вона має ознаки порушення принципу законності, бо, навіть, враховуючи той факт, що державні органи на період дії воєнного стану мають повноваження регулювати роботу постачальників електронних комунікаційних мереж та/або послуг, порядок такого регулювання та його межі, наразі, законодавством не визначено. Також, окрім порушення принципу законності, практика блокувань веб-ресурсів містить ознаки втручання у право на свободу слова, або ознаки того, що таке втручання є непропорційним.

Окремо варто зазначити, що на момент написання даного звіту немає можливості в повній мірі проаналізувати зазначені вимоги Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод в контексті вищезазначених блокувань тому, що обмеження доступу до цих ресурсів унеможливає аналіз їх контенту.

СВОБОДА ВИРАЖЕННЯ ПОГЛЯДІВ

Введення воєнного стану в Україні у зв'язку з широкомасштабним вторгненням росії та необхідність захисту суверенітету і територіальної цілісності обумовили внесення змін до законодавства України в багатьох сферах, в тому числі й у інформаційній.

Зокрема, у серпні 2023 року продовжував діяти правовий режим воєнного стану, який було введено Указом Президента України від 24 лютого 2022 р. № 64/2022 “Про введення воєнного стану в Україні”⁶⁶ та затверджено Законом України № 2102-IX “Про затвердження Указу Президента України “Про введення воєнного стану в Україні”. Протягом березня 2022 - серпня 2023 року строк дії правового режиму воєнного стану продовжувався вісім разів, в липні 2023 року його було продовжено і нині він діє до 15 листопада 2023 р. Зазначеним Указом передбачено можливість обмеження ряду фундаментальних прав людини, зокрема, право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань.

Також, продовжували дію нормативно-правові акти, більшість з яких було запроваджено в березні 2022 року і які мають безпосередній вплив на свободу вираження поглядів. Серед них:

⁶⁶ <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>

1. **Закон України “Про правовий режим воєнного стану”**,⁶⁷ на підставі якого військове командування разом із військовими адміністраціями (у разі їх утворення) можуть самостійно або із залученням органів виконавчої влади, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування регулювати у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України:
 - роботу постачальників електронних комунікаційних мереж та/або послуг;
 - роботу поліграфічних підприємств, видавництв, телерадіоорганізацій, телерадіоцентрів та інших підприємств, установ, організацій і закладів культури та ЗМІ;
 - використовувати місцеві радіостанції, телевізійні центри та друкарні для військових потреб і проведення роз’яснювальної роботи серед військ і населення.
2. **Наказ Головнокомандувача ЗСУ від 3 березня 2022 р. № 73** “Про організацію взаємодії між Збройними Силами України, іншими складовими сил оборони та представниками засобів масової інформації на час дії правового режиму воєнного стану” (далі – Наказ), яким окреслено перелік забороненої до поширення інформації.

27 лютого 2023 року було внесено зміни до Наказу. Головнокомандувач ЗСУ уточнив і доповнив перелік інформації, розголошення якої може призвести до обізнаності противника про дії Сил оборони та негативно вплинути на хід виконання завдань під час дії воєнного стану. Це заборони щодо поширення інформації про результати ракетних ударів, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів, рух або розташування підрозділів сил оборони, місце розміщення сил і засобів підрозділів протиповітряної оборони. Також є аспекти, яких слід дотримуватися при зйомці озброєння та військової техніки іноземного виробництва, що надавалася у рамках матеріально-технічної допомоги від країн-партнерів.

31 березня 2023 року набув чинності Закон України “Про медіа”,⁶⁸ яким передбачено обмеження щодо змісту інформації у медіа, пов’язані зі збройною агресією. Стаття 119 даного закону забороняє онлайн-медіа поширювати чотири типи протиправного контенту під час збройної агресії:

1. Інформацію, що висвітлює збройну агресію проти України як внутрішній конфлікт, громадянський конфлікт чи громадянську війну, якщо наслідком цього є розпалювання ворожнечі чи ненависті або заклики до насильницької зміни, повалення конституційного ладу чи порушення територіальної цілісності;
2. Недостовірні матеріали щодо збройної агресії та діянь держави-агресора, її посадових осіб, осіб та організацій, що контролюються державою-агресором, у разі, якщо наслідком цього є розпалювання ворожнечі чи ненависті або заклики до насильницької зміни, повалення конституційного ладу чи порушення територіальної цілісності;
3. Програми та матеріали (крім інформаційних та інформаційно-аналітичних програм), одним з учасників яких є особа, внесена до Переліку осіб, які створюють загрозу національній безпеці;
4. Музичні фонограми, відеограми, музичні кліпи, здійснені співаком (співачкою),

⁶⁷ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>

⁶⁸ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20#n2071>

який є або був у будь-який період після 1991 року громадянином держави-агресора, та/або вироблені фізичною особою та/або юридичною особою, яка була громадянином держави-агресора або зареєстрована в державі-агресорі.

Обмеження, передбачені статтею 119 Закону України “Про медіа”, що містить самостійні контентні заборони для медіа, застосовуватимуться до моменту скасування Верховною Радою статусу держави-агресора, а також протягом п’яти років після скасування цього статусу. Протягом цих п’яти років Верховна Рада матиме щорічно переглядати необхідність застосування обмежень, визначених розділом.

Окрім, обмежень щодо змісту інформації у медіа, пов’язані зі збройною агресією, стаття 36 Закону України “Про медіа” містить загальні обмеження щодо змісту інформації, яку заборонено поширювати на території України в медіа та на платформах спільного доступу:

1. заклики до насильницької зміни, повалення конституційного ладу, розв’язування або ведення агресивної війни або воєнного конфлікту, порушення територіальної цілісності України, ліквідації незалежності України, інформацію, яка виправдовує чи пропагує такі дії;
2. висловлювання, що розпалюють ненависть, ворожнечу чи жорстокість до окремих осіб чи груп осіб за національною, расовою чи релігійною ознакою;
3. висловлювання, що підбурюють до дискримінації чи утисків щодо окремих осіб та груп осіб на основі етнічного та соціального походження, громадянства, раси, релігії та вірувань, віку, статі, сексуальної орієнтації, гендерної ідентичності, інвалідності або за іншою ознакою;
4. пропаганду або заклики до тероризму та терористичних актів, інформацію, що виправдовує чи схвалює такі дії;
5. фільми, розповідження та демонстрування яких заборонено відповідно до Закону України "Про кінематографію";⁶⁹
6. порнографічні матеріали, а також матеріали, що заохочують сексуальну експлуатацію та насильство над дітьми, демонструють статеві відносини дітей, використовують образ дітей (візуальний запис образу дітей) у видовищних заходах сексуального чи еротичного характеру;
7. пропаганду вживання наркотичних засобів, психотропних речовин;
8. пропаганду жорстокого поводження з тваринами;
9. інструкції або поради щодо виготовлення, придбання або використання вибухових, наркотичних чи психотропних речовин;
10. інформацію, що заперечує або виправдовує злочинний характер комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років в Україні, злочинний характер націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарного режиму, створює позитивний образ осіб, які обіймали керівні посади у комуністичній партії (посаду секретаря районного комітету і вище), вищих органах влади та управління СРСР, УРСР (УСРР), інших союзних та автономних радянських республік (крім випадків, пов’язаних з розвитком української науки та культури), працівників радянських органів державної безпеки, виправдовує діяльність радянських органів державної безпеки, встановлення радянської влади на території України або в окремих адміністративно-територіальних

⁶⁹ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/9/98-%D0%B2%D1%80>

одиницях, переслідування учасників боротьби за незалежність України у ХХ столітті. Особливості розповсюдження і демонстрування фільмів, що містять популяризацію радянських органів державної безпеки, регулюються Законом України "Про кінематографію";⁷⁰

11. інформацію, що містить символіку комуністичного або націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарного режиму, крім випадків, передбачених Законом України "Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки";⁷¹
12. інформацію, що містить пропаганду російського тоталітарного режиму, збройної агресії Російської Федерації як держави-терориста проти України, а також символіку воєнного вторгнення російського тоталітарного режиму, крім випадків, передбачених Законом України "Про заборону пропаганди російського нацистського тоталітарного режиму, збройної агресії Російської Федерації як держави-терориста проти України, символіки воєнного вторгнення російського нацистського тоталітарного режиму в Україну";⁷²
13. інформацію, що принижує або зневажає державну мову;
14. інформацію, що заперечує або ставить під сумнів існування українського народу (нації) та/або української державності та/або української мови.

За порушення заборони поширювати зазначені види інформації онлайн-медіа може бути заблоковано за рішенням Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення або в судовому порядку.

Також, ст. 123 Закону України "Про медіа" визначає підстави для заборони поширення аудіовізуальних медіа-сервісів на замовлення та сервісів провайдерів аудіовізуальних сервісів держави-агресора на території України.

До Переліку аудіовізуальних медіа-сервісів на замовлення та сервісів провайдерів аудіовізуальних сервісів держави-агресора можуть потрапити сервіси як держави-агресора, так і інших держав, у тому числі українські, якщо будуть встановлені підстави, визначені статтею 123 Закону України "Про медіа".⁷³

Національна рада відповідно до Закону України "Про медіа" має повідомляти Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах електронних комунікацій, радіочастотного спектру та надання послуг поштового зв'язку, платформи цифрової дистрибуції мобільних застосунків, виробників телевізійних приймачів та кінцевих (термінальних) обладнань, що поставляються в Україну, Національний банк України і міжнародні платіжні системи – про рішення щодо внесення аудіовізуальних медіа-сервісів на замовлення та сервісів провайдерів аудіовізуальних сервісів до зазначеного переліку, а ці сторони мають забезпечити:

- обмеження доступу постачальниками електронних комунікаційних послуг до вебсайтів;
- врахувати заборону використання на території України мобільного застосунку аудіовізуального медіа-сервісу на замовлення;
- врахувати заборону встановлення програмного забезпечення аудіовізуального

⁷⁰ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/9/98-%D0%B2%D1%80>

⁷¹ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/317-19>

⁷² <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2265-20>

⁷³ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20#Text>

- медіа-сервісу на замовлення і припинити доступ до зазначеного сервісу;
- врахувати заборону оплати сервісу на території України.

Також, в березні 2022 року, Кримінальний кодекс України було доповнено новими статтями (ст.ст. 111⁻¹, 114⁻², 435⁻¹, 436⁻²), практика застосування яких має безпосередній вплив на свободу вираження поглядів.

I. Аналіз вироків, ухвалених у серпні 2023 року за статтями ККУ, які передбачають застосування кримінальної відповідальності за поширення забороненої інформації в інтернеті (109, 110, 111, 436⁻¹, 111⁻¹, 114⁻², 435⁻¹, 436⁻²).

У серпні 2023 року в Єдиному державному реєстрі судових рішень було виявлено **64 вироків щодо притягнення до кримінальної відповідальності за статтями ККУ, які стосуються поширення забороненої інформації.**⁷⁴

1. За **ч.1 ст.111⁻¹ КК України**, яка передбачає відповідальність за заперечення громадянином України здійснення збройної агресії проти України, встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України або публічні заклики громадянином України до підтримки рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора, до співпраці з державою-агресором, збройними формуваннями та/або окупаційною адміністрацією держави-агресора, до невизнання поширення державного суверенітету України на тимчасово окуповані території України) - **12 вироків із покаранням у вигляді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю строком на 10 років;**
2. За **ч.2 ст.114⁻² КК України**, яка передбачає відповідальність за поширення інформації про переміщення, рух або розташування Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, за можливості їх ідентифікації на місцевості, якщо така інформація не розміщувалася у відкритому доступі Генеральним штабом Збройних Сил України, Міністерством оборони України або іншими уповноваженими державними органами, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану) було ухвалено **5 вироків:**
 - 2 вироків із покаранням у виді позбавлення волі на 5 років та звільненням від призначеного покарання з іспитовим строком на 3 років;
 - 3 вироків із покаранням у виді позбавлення волі терміном на 5 років без звільненням від призначеного покарання.
3. За **ч.1 ст.436⁻¹ КК України**, яка передбачає відповідальність за виготовлення, поширення, а також публічне використання символіки комуністичного, націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів, у тому числі у вигляді сувенірної продукції, публічне виконання гімнів СРСР, УРСР (УСРР), інших союзних та автономних радянських республік або їх фрагментів на всій території України, крім випадків, передбачених частинами другою і третьою статті 4 Закону України "Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та

⁷⁴<https://docs.google.com/spreadsheets/d/1gayVLOPgU2aogVWU1NdHSOe5ZGgABN84/edit?usp=sharing&oid=111749575713486083856&rtopof=true&sd=true>

заборону пропаганди їх символіки" - судами було ухвалено **8 вироків**:

- 7 вироків із покаранням у виді позбавлення волі від 1 до 3 років та звільненням від призначеного покарання з іспитовим строком від 1 до 3 років;
- 1 вирок із покаранням у виді штрафу в розмірі 200 (двохсот) неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, що становить 3400 грн., без конфіскації майна.

4. За **ч.1 ст.436⁻² КК України**, яка передбачає відповідальність за виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії російської федерації проти України, розпочатої у 2014 році, у тому числі шляхом представлення збройної агресії російської федерації проти України як внутрішнього громадянського конфлікту, виправдовування, визнання правомірною, заперечення тимчасової окупації частини території України, а також глорифікація осіб, які здійснювали збройну агресію російської федерації проти України, розпочату у 2014 році, представників збройних формувань російської федерації, незаконних збройних формувань, озброєних банд та груп найманців, створених, підпорядкованих, керованих та фінансованих російською федерацією, а також представників окупаційної адміністрації російської федерації, яку складають її державні органи і структури, функціонально відповідальні за управління тимчасово окупованими територіями України, та представників підконтрольних російській федерації самопроголошених органів, які узурпували виконання владних функцій на тимчасово окупованих територіях України) - судами було ухвалено **1 вирок** із покаранням у виді позбавлення волі терміном на 3 роки та звільненням від призначеного покарання з іспитовим строком на 1 рік.
5. За **ч.2 ст. 436⁻² КК України**, яка передбачає відповідальність за виготовлення, поширення матеріалів, у яких міститься виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії російської федерації проти України, розпочатої у 2014 році, у тому числі шляхом представлення збройної агресії російської федерації проти України як внутрішнього громадянського конфлікту, виправдовування, визнання правомірною, заперечення тимчасової окупації частини території України, а також глорифікація осіб, які здійснювали збройну агресію російської федерації проти України, розпочату у 2014 році, представників збройних формувань Російської Федерації, іррегулярних незаконних збройних формувань, озброєних банд та груп найманців, створених, підпорядкованих, керованих та фінансованих російською федерацією, а також представників окупаційної адміністрації російської федерації, яку складають її державні органи і структури, функціонально відповідальні за управління тимчасово окупованими територіями України, та представників підконтрольних російській федерації самопроголошених органів, які узурпували виконання владних функцій на тимчасово окупованих територіях України, - судами було винесено **18 вироків** із покаранням у виді позбавлення волі терміном від 2 до 5 років та звільненням від призначеного покарання з іспитовим строком від 1 до 2 років;
6. За **ч.3 ст.436⁻² КК України**, яка передбачає відповідальність за дії, передбачені частиною першою або другою статті 436-2, вчинені службовою

особою, або вчинені повторно, або організованою групою, або з використанням засобів масової інформації, судами було ухвалено **10 вироків**:

- 8 вироків із покаранням у виді позбавлення волі терміном на 5 років та звільненням від призначеного покарання з іспитовим строком від 1 до 3 років;
 - 2 вироків із покаранням у виді позбавлення волі терміном на 5 років без звільненням від призначеного покарання.
7. **За ч.2 ст.109 ККУ**, яка передбачає покарання за публічні заклики до насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або до захоплення державної влади, а також розповсюдження матеріалів із закликами до вчинення таких дій, було ухвалено **1 вирок** та призначено покарання у вигляді позбавлення волі на 7 років без звільнення від відбування покарання.
8. **За ч.1 ст.110 ККУ**, яка передбачає покарання за умисні дії, вчинені з метою зміни меж території або державного кордону України на порушення порядку, встановленого Конституцією України, а також публічні заклики чи розповсюдження матеріалів із закликами до вчинення таких дій, було ухвалено **2 вироків**:
- 1 вирок із покаранням у вигляді позбавлення волі на 5 років та звільнення від відбування покарання з іспитовим строком на 2 роки;
 - 1 вирок із покарання у вигляді позбавлення волі на 5 років без звільнення від відбування покарання.
9. **За ч.3 ст.110 ККУ**, яка передбачає відповідальність за дії визначені частинами першою чи другою статті 110 ККУ, які призвели до загибелі людей або інших тяжких наслідків було ухвалено **1 вирок** із покаранням у вигляді позбавлення волі на 15 років, без звільнення від відбування покарання.
10. **За ч.2 ст.111 ККУ**, яка передбачає відповідальність за державну зраду, тобто діяння, умисно вчинене громадянином України на шкоду суверенітетові, територіальній цілісності та недоторканності, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України: перехід на бік ворога в період збройного конфлікту, шпигунство, надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України в умовах воєнного стану було ухвалено **2 вироків** із покаранням у вигляді позбавлення від 10 до 15 років.

II. Аналіз вироків, які ухвалені за сукупністю статей ККУ, що передбачають застосування кримінальної відповідальності за поширення забороненої інформації в інтернеті.

Також протягом звітного періоду судами було ухвалено 4 вироків за сукупністю статей ККУ, які передбачають відповідальність за поширення забороненої інформації в інтернеті:

1. **За сукупністю ч.2 ст.436², ч.2 ст.109 ККУ, які передбачають відповідальність за:**
 - виготовлення, поширення матеріалів, у яких міститься виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії російської федерації проти України, розпочатої у 2014 році, у тому числі шляхом представлення

збройної агресії російської федерації проти України як внутрішнього громадянського конфлікту, виправдовування, визнання правомірною, заперечення тимчасової окупації частини території України, а також глорифікація осіб, які здійснювали збройну агресію російської федерації проти України, розпочату у 2014 році, представників збройних формувань Російської Федерації, іррегулярних незаконних збройних формувань, озброєних банд та груп найманців, створених, підпорядкованих, керованих та фінансованих російською федерацією, а також представників окупаційної адміністрації російської федерації, яку складають її державні органи і структури, функціонально відповідальні за управління тимчасово окупованими територіями України, та представників підконтрольних російській федерації самопроголошених органів, які узурпували виконання владних функцій на тимчасово окупованих територіях України;

- публічні заклики до насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або до захоплення державної влади, а також розповсюдження матеріалів із закликами до вчинення таких дій

судами було ухвалено 2 вирoki:

- 1 вирок із покаранням у вигляді позбавлення волі строком на 2 роки та звільненням від відбування покарання з іспитовим строком в 1 рік;
- 1 вирок із покаранням у вигляді позбавлення волі строком на 1,6 роки без звільнення від відбування покарання.

2. За сукупністю ч. 3 ст. 436⁻² ККУ та ч. 1 ст. 110 ККУ, які передбачають відповідальність за:

- за виготовлення, поширення матеріалів, у яких міститься виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії російської федерації проти України, розпочатої у 2014 році, у тому числі шляхом представлення збройної агресії російської федерації проти України як внутрішнього громадянського конфлікту, виправдовування, визнання правомірною, заперечення тимчасової окупації частини території України, а також глорифікація осіб, які здійснювали збройну агресію російської федерації проти України, розпочату у 2014 році, представників збройних формувань Російської Федерації, іррегулярних незаконних збройних формувань, озброєних банд та груп найманців, створених, підпорядкованих, керованих та фінансованих російською федерацією, а також представників окупаційної адміністрації російської федерації, яку складають її державні органи і структури, функціонально відповідальні за управління тимчасово окупованими територіями України, та представників підконтрольних російській федерації самопроголошених органів, які узурпували виконання владних функцій на тимчасово окупованих територіях України, вчинені службовою особою, або вчинені повторно, або організованою групою, або з використанням засобів масової інформації;

- за умисні дії, вчинені з метою зміни меж території або державного кордону України на порушення порядку, встановленого Конституцією України, а також публічні заклики чи розповсюдження матеріалів із закликами до вчинення таких дій,

судами було ухвалено 2 вироки із покаранням у вигляді позбавлення волі строком на 5 років та звільненням від відбування покарання з іспитивим строком в 3 роки.

III. Проблематика, виявлена під час аналізу вироків, якими застосовується кримінальна відповідальність за поширення небезпечної інформації в інтернеті.

Загалом, у звітному періоді судами було ухвалено **64 вироки** практика застосування яких має безпосередній вплив на свободу вираження поглядів в інтернеті. Це пов'язано з тим, що поширення інформації, яке стало підставою для застосування кримінальної відповідальності у всіх проаналізованих судових рішеннях, відбувалось в мережі Інтернет. В більшості випадків таке поширення відбувалось на платформах спільного доступу до інформації Фейсбук, Однокласники, Вконтакте, на платформах спільного доступу до відео ТікТок та Ютуб, месенджерах Телеграм, Вайбер, Вотсап, тощо.

Під час аналізу вироків було виявлено **проблему в кваліфікації однотипних дій та, відповідно, застосування різних видів покарання до осіб, які здійснювали поширення інформації в той самий спосіб та схожого змісту.**

Зокрема, у справі № 727/8915/23, яка розглядалась Шевченківським районним судом м. Чернівці громадянку України було визнано винуватою у вчиненні кримінального проступку, передбаченого ч.1 ст. 111⁻¹ КК України і призначено їй покарання у вигляді позбавлення права обіймати посади, пов'язані із виконанням функцій держави та місцевого самоврядування строком на 10 років, за те, що вона неодноразово здійснювала публікацію на своїй сторінці в соціальній мережі Однокласники матеріалів, у яких містилися заперечення збройної агресії РФ проти України. Зокрема, один із таких матеріалів наступного змісту: *«Поклон тебе солдат России! За твою преданность стране. Пошли, Господь, любовь и силу, Победу в праведной войне!»*, даний текстовий матеріал доповнено фотозображенням військовослужбовців РФ та прапором РФ.⁷⁵

В той час, як у справі № 522/14952/23, яка розглядалась Приморським районним судом м. Одеси, громадянку України було визнано винною у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч.2 ст.436-2 КК України та призначено їй покарання у вигляді позбавлення волі строком на 5 років та на підставі ст. 75 КК України звільнено від відбування основного покарання з випробуванням строком на 1 рік 6 місяців за неодноразову публікацію на своїй сторінці в соціальній мережі Однокласники матеріалів, у яких містилися заперечення збройної агресії РФ проти України. Один із таких матеріалів був такого самого змісту: *«Поклон тебе, солдат России! За твою преданность стране, Пошли, Господь, любовь и силу, Победу в праведной войне»*⁷⁶

Як вбачається із аналізу даних вироків, обидва обвинувачені здійснювали поширення

⁷⁵ <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112984602>

⁷⁶ <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112911439>

матеріалів, у яких міститься виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, однак їх дії були кваліфіковані за різними статтями ККУ, та, відповідно, призначені різні види покарання.

Щодо пропорційності застосованого покарання варто зазначити, що ні в першому, ні в другому випадку обвинувачені не понесли реального покарання бо в першому випадку було застосовано покарання у виді позбавлення права обіймати посади в органах державної влади, державного управління, місцевого самоврядування та займатися діяльністю, пов'язаною з наданням публічних послуг протягом 10 (десяти) років до пенсіонерки, а в другому випадку обвинуваченого було звільнено від реального відбування покарання. Проблема відсутності реального покарання за поширення незаконної інформації пов'язана із відсутністю в більшості проаналізованих статей ККУ інших видів покарань, окрім позбавлення або обмеження волі, більш того ч.1 ст.111⁻¹ КК містить єдиний безальтернативний вид покарання.

Крім правозастосовчих проблем під час моніторингу було виявлено факти, які свідчать про потенційне порушення цифрових прав та полягають в наступному:

1. **В 6 ухвалених вироків не визначено інформацію**, поширення якої стало підставою для притягнення особи до кримінальної відповідальності, що не дає можливості оцінити зміст поширеної інформації та пропорційність застосування до особи заходів або санкцій.

Прикладом такого рішення може бути вирок Нікопольського міськрайонного суду Дніпропетровської області у справі № 182/2135/23, в якому поширена інформація була описана наступним чином:⁷⁷

Відповідно до висновку № 297/22 від 10.04.2023 за результатами проведення судової лінгвістичної (семантико-текстуальної) експертизи ЗЕС ІСТЕ СБУ в Управлінні СБ України у Дніпропетровській області, у відеоматеріалі з назвою « ІНФОРМАЦІЯ_4 », розміщеним ІНФОРМАЦІЯ_5 ОСОБА_3 на шпальті власного облікового запису « ОСОБА_5 » (ІНФОРМАЦІЯ_2 соціальної мережі «Однокласники» (ІНФОРМАЦІЯ_3), наявні вислови про заперечення збройної агресії РФ проти України та виправдовування дій РФ проти України.

Варто зазначити, що приховування від громадськості обставин справи не дає можливості зрозуміти суть правопорушення, встановленого судом, а також мотиви суду при ухваленні рішення. Відтак, публікація подібних неповних текстів судових рішень із приховуванням значної частини інформації, важливої для громадського контролю, має ознаки порушення принципу гласності та публічності судових процесів та, зокрема, публічності судових рішень, а також права громадян на інформацію про діяльність судової влади.

2. **15 вироків**, в яких не міститься інших способів аналізу поширеної інформації судом, крім посилань на висновки експертів-лінгвістів. В таких рішеннях вбачається ризик того, що судова практика є, насправді, повним відтворенням позиції і практикою відповідних судових експертів. Прикладом такого рішення може бути вирок, ухвалений Ірпінський міський суд Київської області у справі 367/5058/23.⁷⁸

⁷⁷ <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112856776>

⁷⁸ <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112606564>

3. **6 вироків**, в яких поєднується, як відсутність інформації, поширення якої стало підставою для притягнення до кримінальної відповідальності так і відсутність власної оцінки судом її змісту з виключно посиланнями на висновки експертів-лінгвістів. Прикладом такого судового рішення є вирок ухвалений Ленінським районним судом м. Кіровограда у справі № 405/4176/23.⁷⁹

IV. Аналіз судових рішень у цивільних справах, які містять ознаки порушення цифрових прав людини.

Також, під час моніторингу було виявлено 4 судових рішення у цивільних справах, які містять ознаки порушення цифрових прав людини в яких зміст спірної інформації прихований позначками “ІНФОРМАЦІЯ №_”, що унеможлиблює ознайомлення з відомостями, щодо яких заявлено позовні вимоги. Прикладом такої практики є Рішення Деснянського районного суду міста Чернігова у справі № 750/5144/23.⁸⁰

ДОСТУП ДО ІНФОРМАЦІЇ

Відповідно до пункту 3 Указу Президента України № 64/2022 “Про введення воєнного стану в Україні” (затверджено Законом України “Про затвердження Указу Президента України “Про введення воєнного стану в Україні”, реєстраційний № 2102-IX від 24 лютого 2022 р.) у зв’язку із введенням в Україні воєнного стану, тимчасово, на період дії правового режиму воєнного стану, передбачено можливість обмеження прав та свобод, в тому числі, права вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір.

У звітному періоді все ще прослідковувалась негативна практика щодо відмов у наданні розпорядниками публічної інформації відповідей на запити, яку було зафіксовано в лютому 2022 - липні 2023 року, неоприлюднення інформації на офіційних вебсайтах органів державної влади та обмеженням чи повним припиненням доступу до інформації в публічних реєстрах.

I. Щодо надання інформації на запити.

У серпні 2023 року було проаналізовано 260 запитів, які були направлено за допомогою веб ресурсу “Доступ до правди”.⁸¹

Серед проаналізованих запитів щодо надання інформації було виявлено:

1. 185 запитів, на які розпорядники вчасно та в повній мірі надали свої відповіді, що становить 71% від загальної кількості (71% в липні; 73% у червні; 77% у травні; 70,4% у квітні; 70,5% у березні, 65,7% у лютому, 72% у січні, 68% у грудні 2022 року; 65% у листопаді 2022 року; 62% у жовтні 2022 року та 59% у вересні 2022 року);
2. 32 запити, на які розпорядники не надали відповідь, що становить 12% від загальної кількості (71% в липні, 8,4 % у червні, 7,2% у травні, 9,9% у квітні, 14,2% у березні, 11,9% у лютому, 9,7% у січні, 12% у грудні 2022 року; 14% у листопаді 2022 року; 16% у жовтні 2022 року, у вересні 2022 року - 20%);

⁷⁹ <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112655646>

⁸⁰ <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112621628>

⁸¹ <https://dostup.pravda.com.ua>

3. 43 запити, на які було відмовлено в наданні публічної інформації, що становить 16,7% від загальної кількості (16,7% у липні, 18% у червні, 15,5% у травні, 19,6% у квітні, 15,2% в березні, 14,2% у лютому, 17,2% у січні, 19% у грудні 2022 року; 20% у листопаді 2022 року; у жовтні 2022 року - 21%, у вересні 2022 року - 22%)

В більшості випадків, відповіді розпорядників, в яких вони не надавали запитувану інформацію, були правомірними, однак, варто зазначити, що **із 43 відмов у 12 є ознаки неправомірності, що становить 27% (20% в липні, 14% у червні, 32% у травні, у квітні 30%) від загальної кількості.**

Зокрема, у серпні 2023 року розпорядники найбільше відмовляли у наданні інформації посилаючись на те, що дана **інформація є з обмеженим доступом (5 таких відмов), однак, жодна не містить застосування “трискладового тесту”:**

1. Національний університет фізичного виховання і спорту України відмовив у наданні інформації про розмір нарахованої та виплаченої заробітної плати адміністрації Національного університету фізичного виховання і спорту України (ректору та проректорам) у період січень-червень 2023 року (окремо за кожним місяцем, кожним працівником та за складовими заробітної плати);⁸²
2. Кваліфікаційно-дисциплінарна комісія прокурорів не надала у відповідь на запит інформацію щодо результатів балів учасників II етапу (тестування на загальні здібності) кандидатів на 200 посад прокурорів окружних прокуратур;⁸³
3. Дніпровська міська рада двічі відмовила у наданні інформації щодо оплат за послуги висвітлення діяльності Дніпровської міської ради, її виконавчих органів, посадових осіб та депутатів через засоби масової інформації – в мережі інтернет;⁸⁴
4. Київський національний університет імені Тараса Шевченка не надав копію протоколу результатів вступних іспитів в аспірантуру за спеціальністю 293 "Міжнародне право" в Інституті міжнародних відносин КНУ в 2022 році.⁸⁵

Також, розпорядники публічної інформації відмовляли у наданні інформації посилаючись на те, що вона не створена, в той час як розпорядник мав її створити у відповідності зі своїми обов'язками - 3 таких відмови:

1. Національна поліція України відмовила у наданні інформації про перелік вакантних неатестованих посад слідчих, дізнавачів (не поліцейських, а державних службовців) у Національній поліції України;⁸⁶
2. Дніпропетровська обласна рада відмовила у наданні інформації щодо закріплення депутатів обласної ради за округами або населеними пунктами області;⁸⁷
3. Ірпінська міська рада не надала інформацію про дреси 39 багатоквартирних житлових будинків в м. Ірпінь, які були повністю знищені внаслідок російського військового вторгнення у 2022 році.⁸⁸

⁸² https://dostup.pravda.com.ua/request/zapit_82024257#incoming-383296

⁸³ https://dostup.pravda.com.ua/request/dobir_6#incoming-383743

⁸⁴ https://dostup.pravda.com.ua/request/oplachieno_biudzhetnimi_koshtam#outgoing-130524

⁸⁵ https://dostup.pravda.com.ua/request/protokol_30012019

⁸⁶ https://dostup.pravda.com.ua/request/slidchi_24

⁸⁷ https://dostup.pravda.com.ua/request/dieputati_oblasnoyi_radi_2

⁸⁸ https://dostup.pravda.com.ua/request/adriesi_39_znishchienikh_baghato

Крім цього, розпорядники публічної інформації не надавали інформацію посилаючись на те, що надісланий запит не містить всіх необхідних реквізитів або направлений не за спеціально розробленою формою - 2 відмови:

1. Державне підприємство "Управління житловими будинками" Управління справами апарату ВРУ не надало інформацію про площі державного майна, що обліковується на його балансі;⁸⁹
2. Дніпровська міська рада відмовила у наданні інформації про кількість людей, які перебувають у черзі на компенсацію в м. Дніпро, відповідно до постанови 280 КМУ.⁹⁰

Також, розпорядники відмовляли надати публічну інформацію з посиланням на те, що вона опублікована на сайті розпорядника - 2 відмови:

1. Верховна Рада України не надала копію рішення Верховної Ради України про усунення Віктора Федоровича Януковича з поста Президента України в порядку імпичменту;⁹¹
2. Кваліфікаційно-дисциплінарна комісія прокурорів відмовила у наданні результату балів учасників I етапу (тестування на знання законодавства) кандидатів на 200 посад окружних прокурорів.⁹²

II. Щодо закриття публічного доступу до державних реєстрів.

У серпні 2023 року **продовжував бути обмеженим доступ до 18 публічних електронних реєстрів**, серед яких:

1. Реєстр суб'єктів у сфері медіа.
2. Єдиний реєстр громадських формувань.
3. Реєстр громадських об'єднань.
4. Реєстр повідомлень суддів про втручання у здійснення правосуддя. На сайті міститься повідомлення про тимчасове обмеження роботи реєстру.
5. Державний реєстр друкованих засобів масової інформації та інформаційних агентств як суб'єктів інформаційної діяльності.
6. Реєстр декларацій родинних зв'язків та доброчесності.
7. Державний реєстр атестованих судових експертів.
8. Реєстр методик проведення судових експертиз.
9. Єдиний реєстр підприємств, щодо яких порушено провадження у справі про банкрутство.
10. Єдиний реєстр арбітражних керуючих України.
11. Реєстр суднозаходів.
12. Реєстр морських портів.
13. Реєстр гідротехнічних споруд морських портів України.
14. Реєстр суб'єктів господарювання, що провадять свою господарську діяльність у сферах енергетики та комунальних послуг, діяльність яких регулюється НКРЕКП.

⁸⁹ https://dostup.pravda.com.ua/request/informatsiia_otrimanannia_dokhod#incoming-384501

⁹⁰ https://dostup.pravda.com.ua/request/postanova_280_chierghovist

⁹¹ https://dostup.pravda.com.ua/request/impichmient_priezidenta_ukrayin_2

⁹² https://dostup.pravda.com.ua/request/dobori_3#outgoing-130247

15. Єдиний державний реєстр операторів поштового зв'язку.
16. Реєстр виданих ліцензій на користування радіочастотним ресурсом України.
17. Реєстр платників акцизного податку з реалізації пального та спирту етилового.
18. Реєстр альтернативних видів палива.

Після запровадження в Україні правового режиму воєнного стану та набрання чинності Постановою Кабінету Міністрів України від 12 березня 2022 р. № 263 “Деякі питання забезпечення функціонування інформаційно-комунікаційних систем, електронних комунікаційних систем, публічних електронних реєстрів в умовах воєнного стану”⁹³ відбулося закриття доступу до низки публічних реєстрів, а також до вебпорталів, які містять набори відкритих даних.

Зазначена Постанова надала можливість міністерствам, іншим центральним і місцевим органам виконавчої влади, державним і комунальним підприємствам, установам, організаціям, що належать до сфери їх управління, для забезпечення належного функціонування інформаційних, інформаційно-комунікаційних та електронних комунікаційних систем, публічних електронних реєстрів, володільцями (держателями) та/або адміністраторами яких вони є, та захисту інформації, що обробляється в них, а також захисту державних інформаційних ресурсів, під час дії правового режиму воєнного стану зупиняти, обмежувати роботу інформаційних, інформаційно-комунікаційних та електронних комунікаційних систем, а також публічних електронних реєстрів.

Закриття деяких реєстрів порталу відкритих даних і публічних реєстрів не виглядає пропорційним і доцільним засобом для захисту національної безпеки. Відповідно до вимог ч.3 ст.6 Закону України “Про доступ до публічної інформації”, інформація з обмеженим доступом має надаватися розпорядником інформації, якщо він правомірно оприлюднив її раніше.

Діяльність по моніторингу дотримання цифрових прав в Україні здійснюється в межах двох проєктів, що реалізуються громадською організацією «Платформа прав людини» за фінансової підтримки Ініціативи з верховенства права Американської асоціації юристів (American Bar Association Rule of Law Initiative) і Офісу Freedom House в Україні. Звіт за серпень 2023 підготовлено в рамках проєкту “Моніторинг ситуації з інтернет свободами в Україні”, що фінансується ABA ROLI.

⁹³<https://www.kmu.gov.ua/npas/deyaki-pitannya-zabezpechennya-funkcionuvannya-informacijno-komunikacijnih-sistem-elektronnih-komunikacijnih-sistem-publichnih-elektronnih-revestriv-v-umovah-voyennogo-stanu-263>